

Poznań, 18 maja 2023r.

Prof. UAM dr hab. Piotr Piasecki OMI
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Szkoła Nauk Humanistycznych
Wydział Teologiczny
Zakład Teologii Systematycznej
piasecki@amu.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Radosława Jana Zawadzkiego, *Rola Kościoła katolickiego w obronie praw rdzennych mieszkańców Amazonii peruwiańskiej, na przykładzie Wikariatu Apostolskiego Iquitos*, napisanej pod kierunkiem ks. prof. ucz. UKSW dra hab. Tomasza Szyszki, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wydział Teologiczny, Warszawa 2023, ss. 353

Kościół jest powołany aby wobec narodów świata być solą, światłem i zaczynem nie tylko w odniesieniu do tajemnicy zbawienia, ale także do daru całego stworzenia, ogłoszonego przez Boga jako dobry, a zwłaszcza do daru drugiego człowieka, stworzonego na obraz Boga i proklamowanego jako bardzo dobry. Egzegeza Księgi Rodzaju jest uzupełniona egzegezą „księgi natury”, która ukazuje jedyny i niepodzielny związek między troską o wspólny dom, a troską o wszystkich mieszkańców Ziemi. Ekologia integralna stanowi ważną część głoszenia Ewangelii przez Kościół oraz formę realizacji miłości człowieka i świata. Aby skutecznie głosić Ewangelię, potrzeba pilnie nowej solidarności między narodami rozwiniętymi i rozwijającymi się, między młodymi i starymi, bogatymi i biednymi, między imigrantami i ludami tubylczymi.

W szczególny sposób potrzeba solidarności z ludnością tubylczą wszędzie, a w szczególności w Amazonii, którą papież Franciszek nazywa w *Laudato Si'* "bogatymi w różnorodność biologiczną płucami naszej planety", kluczowymi "dla całej ziemi i dla przyszłości ludzkości" (38). Rdzenne ludy Amazonii i ludy świata muszą zatem współistnieć przyjaźnie, aby móc przetrwać i rozwijać się według zamysłu Bożego.

Z tego tytułu Kościół katolicki nie może pozostawać obojętnym w kwestii praw społeczności autochtonicznych Amazonii. Dlatego jego wysiłek ewangelizacyjny skupia się także na proklamacji odkupienia również w sferze ekologii rozumianej jako drogi do

osiągania harmonii zamierzonej przez Boga pomiędzy człowiekiem a światem jako środowiskiem życia i dążenia do świętości.

I. Cel, źródła, metoda rozprawy, jej struktura i treść

Cel dysertacji sprowadza się do ukazania na tle konkretnych faktów z życia Amazonii peruwiańskiej „działalności ewangelizacyjnej Wikariatu Apostolskiego Iquitos stąd istotnych „działań podejmowanych przez Kościół lokalny jako odpowiedzi na wyzwania postawione przez Sobór Watykański II i potwierdzonych przez konferencje episkopatu latynoamerykańskiego” (s. 9). Chodzi o ukazanie związku „między określeniem praw ludów tubylczych zawartych w dokumentach o charakterze prawa międzynarodowego a nauczaniem Magisterium Kościoła” (s. 9). Doktorant czyni to „w kontekście refleksji eklezjologicznej i misjologicznej, jak również w kontekście zarzutów wysuwanych wobec Kościoła, podważających zasadność jego obecności i prowadzenia ewangelizacji na terenach zamieszkałych przez ludy tubylcze” (s. 9).

Głównym źródłem dysertacji są dokumenty przygotowane lub zebrane przez instytucje działające w ramach struktur Wikariatu, relacje świadków, osobiste doświadczenie i udział Autora w opisywanych wydarzeniach. W katalogu źródeł pojawiają się także dokumenty Kościoła o wymiarze powszechnym, jak np. dokumenty soborowe, czy nauczanie papieży, a także o konferencji generalnych episkopatu Ameryki Łacińskiej, czy konferencji kościelnych organizowanych w regionie Amazonii peruwiańskiej. Ważne źródło stanowią dokumenty prawa międzynarodowego określające prawa ludów tubylczych. Doktorant odwołuje się również do licznych opracowań dotyczących historii ewangelizacji Amazonii, czy interpretacji norm prawa międzynarodowego (s. 11).

W dysertacji zastosowano „metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, metodę analizy historycznej i funkcjonalnej oraz metodę opisową. Unikano z reguły metody porównawczej, poszerzającej pole analizy, gdyż pociągnęłoby to za sobą konieczność zastosowania odmiennych metod i kryteriów doboru źródeł” (s. 9).

Dysertację rozpoczyna Wstęp, w którym Autor zawarł istotne informacje dotyczące rozprawy (s. 5-12). Praca składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy zawiera rys historyczny powstania i kształtowania się struktur Wikariatu. Doktorant dokonuje w nim charakterystyki ludności zamieszkującej obszar Amazonii peruwiańskiej, ukazuje zarys jej historii i kultury oraz współczesny kontekst społeczno-ekonomiczny. Opisuje także początki ewangelizacji regionu, wkład jezuitów w dzieło ewangelizacji Amazonii oraz działania Stolicy Apostolskiej

mające na celu stworzenie stałych struktur kościelnych (s. 13-53). W drugim rozdziale Autor podejmuje tematykę związaną ze współczesnymi wyzwaniami duszpastersko-ewangelizacyjnymi oraz misyjnymi dla Wikariatu Apostolskiego Iquitos. Wyzwania te wynikają bezpośrednio z historii i geografii regionu, wynikają także ze wskazań Soboru Watykańskiego II, znajdują się w dokumentach końcowych konferencji generalnych CELAM w Medellin (1968), Puebla (1979), Santo Domingo (1992) i Aparecida (2007), a także konferencji organizowanych w Amazonii od lat 70-tych XX wieku, są formułowane przez papieża Franciszka i przekazywane bezpośrednio społecznościom autochtonicznym Amazonii, jak np. w Puerto Maldonado w Peru, czy jako wskazania będące owocem synodu poświęconego problemem tego regionu i zawarte w adhortacji *Querida Amazonia*. (s.54-136).

W rozdziale trzecim Doktorant dokonuje analizy praw rdzennych społeczności określonych w dokumentach międzynarodowych w świetle Objawienia i Magisterium Kościoła. W poszukiwaniu fundamentu nauczania Kościoła na temat praw rdzennych społeczności dokonuje odwołania do nauczania na temat godności człowieka (s. 137-206).

W dwóch ostatnich rozdziałach opisuje reprezentatywne przykłady działań, które podjął Wikariat Apostolski Iquitos wspierając rdzenne społeczności Amazonii w obronie ich praw. Rozdział czwarty ukazuje nie tylko tragiczne dla społeczności tubylczych skutki wycieku ropy naftowej z rurociągu Norperuno i bierną postawą instytucji publicznych, ale przede wszystkim działania podjęte przez wiernych parafii Santa Rita, lokalnych duszpasterzy, biskupa Wikariatu Apostolskiego Iquitos i instytucji działających w ramach jego struktur (s. 207-264).

Rozdział piąty dotyczy obrony praw rdzennych społeczności w kontekście projektu budowy szlaku wodnego *Hidrovia Amazónica*. Opisuje proces, w którym Kościół katolicki, reprezentowany przez Wikariat Apostolski Iquitos, poprzez swoje struktury zajął stanowisko w sprawie tego projektu i udzielił pomocy rdzennym społecznościom Kukama w obronie ich prawa do uprzednich konsultacji, a w konsekwencji do obrony ich kultury, wierzeń i dalszej egzystencji. Rozdział ten opisuje także kosmologię ludu Kukama ze szczególnym uwzględnieniem związku z rzeką, ponieważ nie jest możliwe zrozumienie rdzennych społeczności w oderwaniu od ich kosmologii (s. 264-317).

Dysertację wieńczy Zakończenie zawierające podsumowanie i wnioski wypływające z postawionych we Wstępie tez (s. 318-321). Po Zakończeniu Autor umieścił Wykaz skrótów (s. 322-326) oraz wykaz bibliograficzny (s. 327-353).

II. Formalne i merytoryczne walory rozprawy

Rozprawa doktorska ks. Zawadzkiego niewątpliwie stanowi cenny wkład w ukazaniu roli Kościoła w obronie praw rdzennych mieszkańców Amazonii peruwiańskiej, na przykładzie reprezentatywnego Wikariatu Apostolskiego. Autor w sposób spójny prezentuje zaangażowanie Kościoła katolickiego w tej kwestii, jako integralną część jego misji w Amazonii. Doktorant przedmiot badawczy rozpatruje w kluczu trzech metod badawczych: analitycznej, opisowej oraz syntetycznie opisuje wyniki badań. Sposób przedstawienia problemu badawczego jest przejrzysty i spójny z wyartykułowaniem istotnych elementów kluczowych dla prowadzenia dalszych badań, problem jest rozwiązywany kaskadowo.

W początkowych częściach dysertacji Autor przytacza definicje ludów tubylczych zamieszkujących Amazonię i bardzo szeroko szkicuje kontekst historyczny i etniczno-kulturowy. Pojawiają się ilustracje przedstawiające struktury Kościoła w Amazonii, bardzo szczegółowe opisy kierunków ewangelizacji, która trwa na tym terenie od niemal 500 lat. Autor również właściwie przygotował pole do rozwijania i pogłębiania problemu badawczego, jaki zamierzył w pracy. Umiejętnie zatem buduje strukturę badawczą dzięki wyartykułowaniu w dość szerokim wachlarzu współczesnych wyzwań duszpastersko-ewangelizacyjnych Wikariatu. Doktorant sięga do podstaw doktrynalnych zaangażowania Kościoła w obronę praw rdzennych społeczności. Rzeczowo i kompetentnie analizuje te prawa w świetle Magisterium Kościoła, co stanowi fundamentalne znaczenie w procesie formułowania wniosków wypływających z badań przedmiotu rozprawy. Autor na tle konkretnych przypadków łamania praw rdzennych mieszkańców Amazonii peruwiańskiej zamieszkałej na terenach Wikariatu Iquitos prezentuje zaangażowanie Kościoła. Doktorant w sposób właściwy ujął problem rozprawy nadając wyraźnie misjologiczny charakter refleksji. Umiejętnie wplótł elementy z zakresu antropologii kulturowej, czy prawa międzynarodowego w wątek teologicznego uzasadnienia zaangażowania Kościoła w obronę praw rdzennych społeczności Amazonii w nurcie praktycznego wymiaru tej refleksji.

Doktorant włożył wiele trudu w przygotowanie dysertacji. Sięgnął do dostępnych źródeł i uporządkował je w kluczu zamierzonego celu rozprawy w odpowiednie bloki zagadnień. Również odwołał się do właściwych dokumentów Kościoła oraz literatury przedmiotu i pomocniczej. Musiał przeanalizować obszerny materiał na co wskazuje wykaz bibliograficzny.

Ponadto przedstawiona do recenzji dysertacja odznacza się innymi walorami:

1. Praca nosi znamiona wymiaru pionierskiego omawianego problemu. Autor prezentuje problem badawczy w formie spójnej całości.
2. Dysertacja wpisuje się w nurt badań nad rolą i zaangażowaniem Kościoła uniwersalnego w kompleksowo rozumianą obronę praw ludności autochtonicznej realizowaną w przestrzeni Kościoła lokalnego.
3. Aparat naukowy i metody badawcze odpowiadają wymaganiom stawianym w przygotowaniu doktorskiej dysertacji.
4. Udokumentowanie źródeł jest prawidłowe, odnośniki i skróty nie budzą zastrzeżeń.
5. Ponadto pracę cechuje kompleksowość, gruntowność i oryginalność ujęcia badanej problematyki, a także ścisłość i rzetelność w uzasadnianiu rozpatrywanych zagadnień i uzyskanych wyników.

III. Wnioski

Praca doktorska w całości jest rzetelna. Stawiane w tezie wnioski są kompletne i wzajemnie się uzupełniają. Doktorant wykazał się umiejętnością pracy twórczej i badawczej. Prezentowana dysertacja przez ks. mgr lic. Radosława Jana Zawadzkiego w moim przekonaniu spełnia wszelkie ustawowe wymagania i standardy. Jej lektura pozwala stwierdzić, że Autor dobrze zna przedmiot badawczy. Wnioski są przemyślane i wyważone, uzasadnione i logiczne. Refleksja teologiczna Autora opiera się w także na osobistych doświadczeniach wyniesionych z pracy misyjnej na terenie Wikariatu, co wzbogaca walor samej dysertacji.

Dysertacja jest przykładem analizy problemu łamania praw należnych tubylcom i na tej podstawie syntetycznego ukazania teologiczno-społecznego modelu zaangażowania Kościoła w obronę tych praw. Oryginalność tego modelu wynika z osobliwości konkretnych działań Kościoła. Autor dysertacji umiejętnie taki model stworzył i ukazał jego działanie. To na pewno jest znacznym osiągnięciem Doktoranta. Praca należy do jak najbardziej poprawnych dysertacji. Jest wynikiem rzetelnego warsztatu Doktoranta, który poradził sobie z wyzwaniem zawartym w temacie pracy.

Doktorant bardzo szeroko w znacznej części tezy dokonuje analiz licznych dokumentów oraz źródeł dających podstawę do zaangażowania Kościoła w obronę praw rdzennej ludności Amazonii. W rozdziałach czwartym i piątym natomiast skupia się na dwóch egemplarycznych przypadkach naruszania praw miejscowej ludności i reakcji Kościoła

lokalnego. W lekturze tekstu trudno jest wyłowić konkretne nurty bezpośrednio wpływające z odnośnych dokumentów, jak na przykład V Konferencji Generalnej Biskupów Ameryki Łacińskiej i Karaibów z Aparecidy z 2007 roku. Autor zadeklarował właśnie, że głównie w świetle tego dokumentu ukaze stanowisko Kościoła wobec naruszenia praw rdzennych społeczności amazońskich. Oczywiście na poziomie świadomości wyrosłej z uporządkowanej w ciągu lat nauki społecznej Kościoła, zaangażowanie poszczególnych osób duchownych, jak i wspólnot parafialnych w Wikariacie jest jak najbardziej adekwatne do zaistniałych sytuacji łamania praw ludności tubylczej. Stąd rysuje się problem, który sprowadza się do pytania: W jaki sposób Kościół lokalny został przygotowany do działania na rzecz obrony praw mieszkańców Amazonii peruwiańskiej i jakich używa i może używać narzędzi w swojej aktywności? Ponadto, jak ta działalność wpisuje się w nurt ewangelizacji Kościoła powszechnego, rozkrzewiania i umacniania wiary, na kontynencie Ameryki Południowej, zwłaszcza Amazonii?

W toku redagowania dysertacji Autor nie ustrzegł się pewnych technicznych niedociągnięć. Chodzi o niewyjustowany tekst, co graficznie nie prezentuje się poprawnie (choćby już we Wstępie w drugim akapicie na str. 5). Takich miejsc można znaleźć więcej. Moją wątpliwość budzi także używanie przez Autora sformułowania „magisterium Kościoła” np. na str. 10, pisanego małą literą. W zasadzie spotykamy w literaturze pisane wielką literą.

IV. Konkluzja

Opracowanie podjętego problemu jest poprawne metodycznie, erudycyjnie oraz pod względem merytorycznym. Podniesione w recenzji zastrzeżenia, pytania czy wątpliwości mogą być przedmiotem dyskusji. Doktorant bez wątpienia zrealizował stawiany cel. Recenzowana rozprawa jest w pełnym znaczeniu dziełem naukowym i spełnia wymagania stawiane przez Ustawę z dnia 14 marca 2003 roku art. 31 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789). Dlatego wysuwam wnioski do Rady Dyscypliny Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie o kontynuowanie przewodu doktorskiego ks. mgra lic. Radosława Jana Zawadzkiego.

prof. UAM dr hab. Piotr Piasecki OMI,

recenzent